

N.T. Wright

PŘEKVAPIVÁ NADĚJE

Není-li uvedeno jinak, biblické citace jsou z *Bible, překladu 21. století*

© 2009–2017 BIBLION, z. s.

www.bible21.cz

Nicholas Thomas Write: *Překvapivá naděje*

Překlad: Dan Drápal

© 2018 BIBLION, z. s.

Thákurova 3, 160 00 Praha 6

www.biblion.cz

Všechna práva vyhrazena.

ISBN 978-80-87282-34-2

OBSAH

Předmluva	9
-----------	---

Část první: Příprava jeviště

1. Kam v těch parádních šatech?	19
2. Čeká nás ráj?	37
3. Naděje prvních křesťanů	61
4. Pozoruhodný velikonoční příběh	83

Část druhá: Boží budoucnost

5. Pokrok, nebo zmar?	109
6. Co vyhlíží celý svět	123
7. Ježíš, nebe a nové stvoření	139
8. Až přijde	155
9. Ježíš – přicházející soudce	171
10. Vykoupení našeho těla	181
11. Očistec, ráj, peklo	199

Část třetí: Naděje v praxi

12. Nové pojetí spásy	223
13. Ve službách království	241
14. Poslání církve: (1) Biblické kořeny	267
15. Poslání církve: (2) Žít budoucnost	289

Poznámky	323
----------	-----

Rejstřík biblických citací	347
----------------------------	-----

*S vděčnou vzpomínkou
na mé učitele, duchovní pastýře a přátele
Stephena Neilla, George Cairda, a Charlie Moulea,
s pevnou nadějí na vzkříšení z mrtvých.*

PŘEDMLUVA

Na co čekáme? A co budeme během toho čekání dělat?

Tyto dvě otázky formovaly knihu, kterou držíte v rukou. Týká se za prvé základní křesťanské naděje, kterou nám přináší evangelium, zejména naděje na „spásu“, „vzkříšení“, „věčný život“ a celé řady dalších věcí, které k uvedenému náleží. Za druhé se týká naděje, kterou můžeme objevit v přítomném světě. Půjde nám o to, jakými praktickými způsoby oživit naději společenství či jednotlivce, kterým z rozličných důvodů doposud scházela. A pokusíme se ukázat, jak přijetí té první naděje může a také by mělo vést ke zrodu a trvání té druhé.

Většina lidí (a podle mé zkušenosti dokonce i mnoho věřících), vlastně neví, co je to ta „věčná naděje“, kterou nám evangelium přináší. A většina lidí (a opět bohužel i mnozí věřící) neví, že by křesťané nějakou nadějí pro současný svět měli. Proto si většina lidí ani nedokáže představit, že by „věčná naděje“ mohla nějak souviset s nadějemi, které prožíváme v přítomnosti. Proto jsem tuto knihu nazval *Překvapivá naděje*; tato naděje je totiž překvapující dokonce hned v několika rovinách.

V první rovině se tato kniha bude pochopitelně zabývat smrtí – a tím, co lze z křesťanské perspektivy vypovědět o tom, co po smrti následuje. Nebudu se pokoušet rozebírat smrt ani to, co po ní následuje, z fyzického či lékařského hlediska. Nepřinesu ani psychologický nebo antropologický rozbor názorů a praktik, které se smrtí souvisejí. Takových knih bylo sepsáno již mnoho. Přistupuji k tomuto tématu jako biblický teolog, který čerpá i z jiných oborů, nicméně doufá, že doplní to, co v těchto oborech zpravidla schází a k čemu by se církev měla vrátit – zejména tedy klasickou křesťanskou odpověď na otázku smrti a toho, co po ní následuje. Problémem není ani tak to, že by dnes lidé (ať už v církvi či mimo ni) této odpovědi nevěřili, jako spíše to, že ji prostě neznají. Studie názorů na posmrtný život, vycházející z průzkumů, konaných ve Velké Británii v roce 1995, ukazuje, že většina lidí sice věří, že život po smrti nějak pokračuje, nicméně jen nepatrný zlomek dotázaných (a platí to

i o pravidelných návštěvnicích bohoslužeb) zastává klasické křesťanské učení o vzkříšení těla. Často jsem se setkal s tím, že křesťané sice používají termín „vzkříšení“, ale chápou ho jako synonymum „posmrtného života“ nebo „odchodu do nebe“. Pokud po nich chcete jasnější odpověď, ukáže se, že v tom mají stejný zmatek jako většina ostatních. Někteří křesťanští autoři, kteří se věnují tématu smrti, odsouvají téma vzkříšení (a vše další, co s ním souvisí) na okraj, a předpokládají, že tím nezpůsobí žádnou škodu.

Musím se ale přiznat, že v jistém slova smyslu nemám správné předpoklady k tomu, abych psal o smrti. Blížím se pomalu k šedesátce a málokdo, koho znám, truchlil méně než já. Nepotkala mě žádná životní tragédie. Všichni mí příbuzní se dožili vysokého věku. Jsem tím příjemně překvapen, jsem za to vděčný a rozhodně to neberu jako samozřejmost. Kromě toho jsem za oněch třicet let, které uběhly od mé ordinace, vykonal méně pohřbů a vzpomínkových shromáždění, než vykoná většina duchovních za první dva či tři roky své služby. Mé povolání mě totiž zavedlo do akademického světa na straně jedné a do služby v katedrále a diecézi na straně druhé. Jen výjimečně jsem se ocitl u lůžka umírajícího. A přestože mám málo zkušeností z první ruky, myslím, že jsem je do jisté míry nahradil tím, že jsem se ponořil do něčeho, s čím se jiní lidé zpravidla nesetkávají, totiž do myšlení raných křesťanů.¹ Během tohoto studia jsem stále znovu nabýval dojmu, že nejde ani tak o to, že by dnešní lidé jejich hlasu nevěřili, ale spíše o to, že jej vůbec neslyšeli. V této knize proto chci především znovu vynést na světlo onu původní křesťanskou perspektivu s přáním, aby znovu ožila. Jsem totiž přesvědčen, že naděje, kterou tato perspektiva přináší, je nejen tou nejlepší, ale také tou nejlépe *opodstatněnou* ze všech možností, které máme. Nadto jsem přesvědčen, že tato naděje nás může nejlépe povzbudit, abychom se podíleli na příchodu Božího království do tohoto světa.

Druhá rovina této knihy se týká základů praktické, ba přímo politické teologie. Jde mi o křesťanskou reflexi našeho úkolu, totiž uplatnění Božího království v reálném rozbitém světě, v němž žijeme. (Omlouvám se knihovníkům, kteří budou možná zmateni – mají tuto

knihu zařadit do kategorie „eschatologie“ [smrt, soud, nebe a peklo], nebo do kategorie „politika“?) I zde je namístě se přiznat. Nejsem politik, byť jsem mocí svého úřadu členem Britské sněmovny lordů. Nikdy jsem se neucházel o veřejnou funkci a nevedl jsem aktivní kampaň – tím myslím těžkou práci projevů, psaní, organizování pochodů a přesvědčování – abych prosadil to, čemu věřím. Přiložil jsem ruku k dílu jiným způsobem. Ne jen témata, kterými jsem se zabýval, ale i pastorační situace v diecézi, ve které mnozí trpěli krutostmi posledních padesáti let, mě přesvědčili, že bychom měli promyslet alespoň něco z toho, co máme jako křesťané říkat a co si myslet o znovuoživení naděje ve veřejné sféře a ve světě politiky. Právě při tomto promýšlení jsem se stále více utvrzoval v přesvědčení, že jsou obě tato témata naděje hluboce propojena. Svým případným kritikům tedy otevřeně předkládám dvě přiznání: nemám mnoho osobních zkušeností ani s truchlením, ani s politikou. Přesto však doufám, že křesťanská naděje, která nás překvapí v obou těchto oblastech, povzbudí a občerství ty, kteří mnohem více než já pracují jak s umírajícími, tak s lidmi na okraji společnosti.

Ještě jedno obecné upozornění úvodem. Kdykoli hovoříme o budoucnosti, vztyčujeme pouze ukazatele u cesty, směřující do mlhy. To vám potvrdí každý ekonom či politik. „Vidíme jako v zrcadle“, upozorňuje apoštol Pavel, když vyhlíží to, co leží před námi. Vše, co říkáme o budoucnosti světa i o budoucnosti nás samotných, se podobá složitým obrazům, které mohou, ale nemusí odpovídat poslední skutečnosti. To ale neznamená, že jde o pouhé dohady a že všechny názory mají stejnou hodnotu. Co když se z oné mlhy vynoří někdo, kdo nám jde naproti? Právě to je klíčové, byť často pomíjené, křesťanské přesvědčení.

Základem této knihy byly přednášky, které jsem měl ve Westminsterském opatství během roku 2001. Některé z nich jsem později přepracoval a použil při Stephenson Lectures v Sheffieldu na jaře roku 2003. Některé z nich jsem měl v Holy Trinity Church v Guildfordu, rovněž na jaře roku 2003. Některé z nich jsem znovu přepracoval, když jsem přednášel v rámci Didsbury Lectures v Nazarene College v Manchesteru v říjnu 2005. Jiné jsem použil,

když jsem přednášel v St Andrew's Church v Charlestonu v Jižní Karolině v lednu 2005 a v St Mark's Episcopal Church v Jacksonville na Floridě v březnu 2005, v City Church v Newcastle (rovněž v roce 2005), v St Mark's Theological Centre v Canbeře v dubnu 2006, na církevním konsorciu v Roanoke ve Virginii v březnu 2007 a (v rámci Faraday Lecture) v Cambridgi v březnu 2007. Jsem velice vděčný všem, kteří mě při všech těchto příležitostech pozvali a hostili. Zvláště jsem vděčný těm, kteří mi svými otázkami a přesnými poznámkami pomohli téma hlouběji promyslet a vyhnout se alespoň některým chybám. Můj dík patří rovněž Dr. Nicku Perrinovi, který během svého pobytu ve Westminster Abbey pracoval na tomto textu v jeho tehdejší podobě a který přišel s řadou velmi užitečných nápadů. A jako vždy musím rovněž poděkovat Simonovi Kingstonovi a Joanně Moriartyové, stejně jako pilným a pečlivým zaměstnancům SPCK.

Tom Wright

ČÁST PRVNÍ

Příprava jeviště

**Kam v těch
parádních
šatech?**

1

Úvod

Tato kniha se zabývá otázkami, jejichž kontext ilustruje pět následujících událostí z nedávných let.

Na podzim roku 1997 se Británie ponořila do týdenního truchlení nad princeznou Dianou, které vyvrcholilo zcela mimořádným pohřebním obřadem ve Westminsterském opatství. V celé zemi, ba dokonce i v zahraničí, přinášeli lidé do kostelů, do katedrál a na radnice květiny, plyšové medvídky a další předměty a vystáli někdy mnohahodinové fronty, aby mohli napsat své vzkazy (často dojemné, někdy poněkud laciné) do kondolenčních knih. Podobné, i když poněkud mírnější projevy veřejného zármutku zakusil svět po událostech, jakými byly například katastrofa v Hillsborough v roce 1989 (tehdy bylo ušlapáno mnoho fotbalových fanoušků) nebo bombový útok v Oklahoma City v roce 1995. Tyto události odhalily zmatečnou změť pocitů, představ a pověr, které se týkají osudu mrtvých. Z reakcí církví bylo patrné, jak jsme se v této oblasti vzdálili kdysi převažujícímu tradičnímu učení církve.

Druhá událost je vlastně komická, byť se i za ní skrývá něco vážnějšího. Počátkem roku 1999 jsem se jednoho rána probudil a v rádiu jsem slyšel, že jistý veřejný činitel byl propuštěn, protože vyjadřoval heretické názory na posmrtný život. Pečlivě jsem této zprávě naslouchal. Šlo snad o nějakého radikálního biskupa nebo teologa, který konečně přiznal barvu? Odpověď byla téměř neuvěřitelná: ne, šlo o fotbalového trenéra. Glenn Hoddle, manažer anglického týmu, prohlásil, že zastává víru v určitou podobu reinkarnace. Věří, že hříchy, kterých se dopouštíme v jednom životě, se projeví nějakým postižením v životě příštím. Rozličná sdružení postižených hlasitě protestovala a Hoddle byl propuštěn. Komentátoři si ovšem povšimli, že víra v reinkarnaci je ve společnosti velmi rozšířená a že by bylo nepřijatelné, kdyby hinduisté (kteří zastávají podobné názory jako pan Hoddle) měli být automaticky vylučováni z vedení sportovních klubů.

Třetí situace nezachycuje jediný okamžik, nicméně vám bude jistě povědomá. Nějakých dvacet či třicet pomalu jedoucích aut zastaví u zchátralé budovy na okraji města. Malé elektronické varhany hrají hudbu, jakou můžete slyšet v supermarketech. Zazní krátké projevy a obřadník s vážným pohledem zmáčkne knoflík. Lidé vycházejí, vracejí se domů, dají si šálek čaje a přemýšlejí, co to vše vlastně mělo znamenat. Před sto lety byla kremace v Británii prakticky neznámá. Teď jí zřejmě dává přednost velká většina obyvatel. Podobná událost působí jemně, nicméně dalekosáhlé proměny postoje ke smrti a případné naděje na posmrtný život.

Výše uvedené obrazy jsem si původně zaznamenal počátkem roku 2001. V závěru téhož roku jsme se stali, jak jistě víte, svědky čtvrté události. Ta je velmi dobře známá, leč natolik strašná, že se mi ji nechce nijak podrobně rozebírat. Události z 11. září se vtiskly do paměti celého světa. Tisíce mrtvých a desetitisíce truchlících v nás probouzejí účast a vedou nás k modlitbám. Víc se tímto dnem nebudu zabývat – pouze konstatuji, že mnohé lidi tehdejší událost vedla k vážnému zamyšlení nad otázkami, které jsou tématem této knihy. Podobný účinek měly tři významné přírodní katastrofy – asijská tsunami v závěru roku 2004, hurikány na pobřeží Mexického zálivu v srpnu 2005, které poničily zejména město New Orleans, a ničivé zemětřesení v Pákistánu a Kašmíru v říjnu téhož roku.

Pátý obraz je znovu hřbitovní, leč trochu jiného druhu. Navštívíte-li historickou vesničku Easington v hrabství Durham a vydáte-li se dolů směrem k moři, přijdete k městečku jménem Easington Colliery (*Easingtonská šachta* – pozn. překl.). Jméno městečku zůstalo, ale šachta už tam dávno není. Kdysi tam stála šachetní věž, v níž faryaly tisíce horníkůve snaze vytěžit více uhlí než na jiných šachtách. Nyní je zde travnatá rovina. Vidíte jen prázdno obtěžkané smutkem. Přes hrdinské úsilí místních samospráv vnímáte všude kolem známky postindustriálního úpadku a důsledky mocenských hrátek. Tento výjev chápu symbolicky, či lépe řečeno jako symbolickou otázku. Jakou naději mají obce a regiony, které přišly o svou podstatu, o svůj život a soudržnost, o svou *naději*?¹

Tato kniha pojednává o dvou otázkách, které se zpravidla řeší zcela odděleně. Já jsem ale hluboce přesvědčen, že spolu velmi úzce souvisí. Za první: Co je podstatou křesťanské naděje? Za druhé: Jakou naději má současný svět na změnu, na záchranu, na proměnu, na nové možnosti? Jádro odpovědi můžeme formulovat následovně. Pokud si pod „křesťanskou nadějí“ představujeme odchod do „nebe“ nebo „spásu“, a obojí vlastně znamená *únik* z tohoto světa, pak nám nutně musí připadat, že zmíněné otázky spolu nijak nesouvisí. Mnozí dokonce rozčileně tvrdí, že klást si druhou otázku vlastně znamená nebrat vážně tu první, která je podstatně důležitější. Jiné zase rozčílí, když někdo mluví o vzkříšení, protože takové řeči zbytečně odvádějí pozornost od skutečně palčivých sociálních otázek dneška. Pokud ale pod „křesťanskou nadějí“ rozumíme *Boží nové stvoření*, „nové nebe a novou zemi“ – a pokud se tato naděje již stala skutečností v životě Ježíše Nazaretského – máme velmi dobré důvody tyto otázky propojit. A pokud je propojíme, zjistíme, že odpověď na jednu je současně i odpovědí na druhou. Shledávám, že pro mnohé – a týká se to i křesťanů – je to velkým překvapením: jednak proto, že křesťanská naděje je překvapivě odlišná od toho, co si lidé pod tímto pojmem obvykle představují, a zároveň proto, že tato naděje nabízí srozumitelný a inspirující základ pro naše angažmá v současném světě.

Nejprve se pokusím načrtnout určitý obecný rámec a uvést otázky, jimiž se tato kniha zabývá. Proto se zaměříme na všeobecný zmatek, který mezi lidmi panuje v otázce posmrtného života. Poté se pak zaměříme na samotné církve, v nichž – což je dost zneklidňující – panuje podobná nejistota jako mimo ně. Tento postup vymezí zásadní otázky, které je třeba položit, i rámec, ve kterém na ně lze odpovídat.

Dospěl jsem k přesvědčení, že většina lidí, včetně většiny praktikujících křesťanů, má v této věci zmatek. Ten pak vede k závažným omylům v našem myšlení, v modlitbách, v liturgii, v praktickém jednání – a zejména pak v naplňování našeho poslání na tomto světě. A dále: příklady uvedené na počátku této kapitoly dokládají, že nekřesťanský svět – zejména pokud jde o současnou západní

kulturu – nejenže netuší, co si má o tomto tématu myslet, ale zároveň má zmatek i v tom, čemu vlastně v této věci věří křesťané. Lidé zpravidla předpokládají, že křesťané tak nějak obecně věří v „posmrtný život“, ale netuší, jak jsou s ním spojeny konkrétnější koncepty, jako je vzkříšení, soud, druhý Ježíšův příchod atd., nemluvě o tom, že nemají sebemenší zdání, jak by tyto koncepty mohly souviset s naléhavými problémy současného světa.

Nejde jen o to, abychom si ujasnili, co se děje se zemřelými nebo co čeká po smrti nás samotné, jakkoli jsou tyto otázky důležité. Jde o to, abychom správně smýšleli o Bohu a o jeho záměrech s vesmírem, o tom, co Bůh dělá právě teď, tedy jak právě teď tyto své záměry naplňuje. Někteří z největších filosofů od Platóna po Hegela tvrdili, že to, co si myslíme o smrti a o životě po ní, je klíčem k vážnému přemýšlení o všem ostatním. Je to totiž jeden z pádných důvodů, proč vůbec vážně přemýšlet o čemkoli. Křesťanský teolog takovému přesvědčení nemůže než přitakat.

Proto se bez dalšího otálení ponořme do zmatku, který v této otázce panuje v širokém světě mimo kostelní zdi.

Všeobecný zmatek ohledně naděje

O smrti a o tom, co po ní následuje, mají lidé nejroztodivnější představy. Stačí letmý pohled na klasické názory spjaté s hlavními náboženskými tradicemi, abychom pochopili, jak naprosto mylná je představa, že všechna náboženství jsou v podstatě stejná. Je obrovský rozdíl mezi muslimem, který věří, že palestinský chlapec zabitý izraelskými vojáky jde rovnou do nebe, a hinduistou věřícím v přísný zákon karmy, který říká, že člověk se musí vrátit do jiného těla, aby prošel dalším stadiem svého věčného určení. Panuje obrovský rozdíl mezi ortodoxním židem, který věří, že všichni spravedliví budou vzkříšeni k novému životu v těle, a buddhistou, který doufá, že se po smrti rozplyne jako kapka v oceánu a ztratí svou vlastní identitu ve velkém bezejmenném a beztvarem zázvĕtĕnu.² A pak jsou zde pochopitelně různé variace a myšlenkové směry v rámci všech velkých náboženství.

Proto mají lidé rovněž nejrůznější názory na to, co se děje s mrtvými právě teď. V mnoha částech Afriky hrají předkové důležitou úlohu v životě rodiny a širšího společenství. Existují rozsáhlé a složité systémy, jak si zajistit jejich pomoc nebo alespoň jak jim zabránit, aby škodili. A západní sekularisté by neměli namyšleně předpokládat, že je tomu tak výhradně mezi „primitivními“ národy. Antropolog Nigel Barley popisuje své setkání se vzdělaným japonským kolegou, s nímž spolupracoval na projektu v Čadu. Barley byl fascinován „složitým systémem uctívání předků prostřednictvím úlomků jejich kostí a lebek, spojeným s rozmanitými formami komunikace mezi mrtvými a živými“. Jeho japonskému příteli ale na tom všem nepřišlo nic zvláštního. Barley píše:

Jako buddhista měl samozřejmě v obýváku svatyňku zasvěcenou zesnulým rodičům. V ní pravidelně přinášel oběti... do Afriky si vzal kus kosti z otcovy nohy. Měl ji pečlivě zabalenou v bílém plátně a dbal, aby byla v bezpečí, zatímco on pracuje v terénu. Pro mě bylo uctívání předků něčím, co si zaslouží popsat a analyzovat. Pro něj by byla pozoruhodná naopak absence těchto pout mezi živými a mrtvými – ta by si žádala vysvětlení.³

Podobně i v naší současné kultuře narážíme na roztodivnou směs proklamovaných názorů i praktik, spjatých se smrtí a s posmrtným životem. Mám podezření, že v Británii nikdy nenastalo období, kdy by většina obyvatelstva v této tematicke sdílela tradiční křesťanský pohled. Každopádně již od viktoriánských dob se setkáváme s řadou názorů odrážejících dobové zápasy s vírou a pochybností. Výstižným dokladem toho je slavný obraz Henryho Alexandra Bowlera z let 1855–1856 nazvaný *The Doubt: Can these Dry Bones Live?* (Pochybnost: Mohou tyto suché kosti ožít?) Na obraze se mladá žena opírá o náhrobní kámen jistého Johna Faithfula (Jana Věrného). Na kameni je nápis *Já jsem vzkříšení i život*. Na sousedním náhrobku je vytesáno: RESURGAM – (Vstanu z mrtvých) – takové náhrobní nápisy byly v té době běžné. Vedle náhrobku roste mohutný kaštan a na hrobě leží pár kostí a lebka, nad nimiž se vznáší motýl,

symbolizující duši. Palčivé otázky a pochyby, které tento obraz zachycuje, vyjadřuje i známá Tennysonova báseň *In Memoriam*. Jde o poslední báseň v jeho sebraných spisech. Napsal ji v roce 1889, tři roky před svou smrtí. Z básně se chvíli zdá, že Tennyson směřuje k buddhistickému názoru, že naše individuální existence se rozplývá jako kapka v moři, nicméně nakonec v jeho básni zaznívá křesťanský tón:

*Soumrak a hvězdný svit
slyší ten shůry hlas:
bez nářku budu-li síly dost mít
vyplout v můj daný čas.*

*Příboj se napařád musí v dál hnát
v rachotu hromovém,
hlubinná temnota chytá se stát
druhým mým domovem.*

*Soumrak a smutný zvon,
temno pak zajme čas,
v místě, kde nezazní nářek a ston
přistát chci zas.*

*S nadějí mimo svět nechám se nést,
v proudu se zatočím,
Lodivod ujme se dalších mých cest,
na břeh až vykročím.⁴*

Zcela jinak vyznívá mnohem ortodoxnější báseň Rudyarda Kiplinga z roku 1892. Nevím, do jaké míry skutečně věřil tomu, co v této básni vyjadřuje. V básni jde spíše o uměleckou formu než o abstraktní názory na posmrtný život. Rámcem Kiplingových myšlenek je ale křesťanská víra, že po určitém čase odpočinku nastane nový život, nové vzkříšení:

*Až stvoří se poslední obraz a vyschnou barvy všech tub,
až nejstarší zanikne malba i nejmladší kritik-hňup,
my na krátkou zdřímнем si věčnost — toť nezbytný k obrodě čas
než tvůrce všech tvořivých tvorů nás do tvorby povolá zas.*

*Kdo dobrý byl, žít bude šťastně: smí na zlatém voze se vézt
a po plátně milovém jezdit štětcem z vlasatých hvězd:
nebeští světci a svaté budou mu za model,
sta roků bude je kreslit a nezemdlí od svých děl.*

*A Pán jen bude nám soudcem, jenž chválu i hanu smí dát.
A pracovat nebude nikdo pro slávu nebo plat —
jen pro rozkoš tvorby. A každý hvězdu bude mít svou
a vytvoří svět, jak jej vidí — to pro tvůrce světů, jak JSOU.⁵*

Jak ještě uvidíme, tato rozmanitost názorů na posmrtný život se na konci 19. století projevila i v dobových duchovních písních a modlitbách.⁶

Vraťme se ale ještě dál do minulosti a zastavme se u Shakespeara. Ve hře *Něco za něco* promlouvá vévoda k odsouzenému Claudiovi a vyzývá ho, aby se vyrovnal se smrtí. Život sám za moc nestojí, říká, a smrt je možná stejně tak dobrá:

*Spánek
je nejlepší tvůj odpočinek, toužíš
po něm, leč hloupě obáváš se smrti,
ač je to též jen spánek. Sám nic nejsi,
neboť tvá existence závisí
na milionech zrněk vzešlých z prachu.
A nejsi šťastný, neboť nevidíš,
co máš, a ženeš se za tím, co nemáš...
Nejvíc jsi chudý, když nejvíc bohatý, neboť
jak osel prohýbáš hřbet pod zlatým
nákladem, od něhož ti odlehčí až smrt...*

*Tohle má být
život? Však v každém životě se skrývá
na tisíc smrtí. Ale my se smrti
bojíme, i když všechno srovná.*

Zdá se, že tento argument Claudia alespoň v tu chvíli přesvědčil:

*Díky.
Vidím, že najdu smrt, když hledám život,
a najdu život, když si budu přát smrt. Ať tedy přijde.*

Nedlouho na to ale hovoří Claudio s Isabellou, která je ochotna obětovat svou čest, aby Claudia zachránila. Claudio stojí před dilematem. Smrt je něco hrozného, říká:

*Umřít a zmizet kamsi do neznáma,
ztuhnout a teplý, živoucí tep smyslů
proměnit ve studenou, tupou hroudu,
v ohnivých proudech mořit radost ducha,
nechat ho zmrazit mezi žebry ledu,
ve slepou vichřici ho uvěznit,
v poryvech hnát ho kolem zeměkoule
visící v prázdnu, výt a skučet hůř
než nejhorší a nejhříšnější hříšník –
to hrůza je a děs! To nejhorší,
co v životě nás může potkat –
chudoba, stáří, bolest nebo žalář –,
je ráj, když srovnáme to s tím, čím nás
děsí smrt.⁷*

Útěcha moc nepůsobí; zlověstná realita smrti nemizí.

Vraťme se nyní blíže k současnosti. V první světové válce zastihla náhlá smrt mnoho lidí, což vyvolalo hlubší přemýšlení o jejím smyslu. Někteří historikové tvrdili, že v této velké válce zahynula mimo jiné víra v peklo, která byla již v 19. století pod palbou teologů. Na zemi

bylo za války tolik pekla, že lidé nedokázali věřit, že by Bůh něco podobného připravil i pro život příští. To však neznamená, že se z lidí stali křesťanští universalisté, kteří věří, že všichni, nebo téměř všichni, budou vzkříšeni v křesťanském nebi. Mnozí se vydali směrem zcela odlišným, jak to naznačil již Shelley ve své básni na počest zesnulého Keatse:

*Mír, mír! Neumřel, ba on nespí ani,
on pouze probudil se ze snu žití,
my v bouřné visiony pochování
s fantomy rvem se.*

*On splynul s Přírodou; ve hromu řevu
lze v každé hudbě slyšet jeho hlas,
v nočního ptáka sladkém kvílí zpěvu,
že přítomen, dí tma i světla jas,
jej poznáváš, kde kámen, trávy klas;
kde velká ona Moc se rozprostírá,
jež vpila jej v svůj klín...*

*On částí krás jest, které jedenkrát
dělával luznějšími, ducha síla
když pružná v línou hmotu chce se drát,
tam jeho podíl, ona s ním se slíla...*

*Valí s tmou nade mnou se děs! V jich vlnobití,
kde nejvnitřnější clona Nebe halí,
jak hvězda duše Adonise svítí,
dlíc tam, kde přebývá vše, co má Věčné žití!⁸*

Ateista Shelley si byl dobře vědom, že tato novoplatónská vize proměny duše v součást krásy vesmíru je na hony vzdálena tradičnímu křesťanskému učení. Ironií je, že dnes mnozí zastávají podobné názory, ale domnívají se, že to jsou názory křesťanské. Očekávají, že církev nebude mít nic proti tomu, aby se podobná díla četla na

křesťanských pohřbech. Brzy si o tom řekneme více. Podobný postoj nacházíme i u Ruperta Brooka, který v roce 1914 vyzýval své přátele:

*A pokud zemřu, jen to o mně sud:
že v cizokrajném poli kout se skryl,
navždy část Anglie. Pražádná suť
však hojná zem, bohatších skrývá žil;
Anglie dala prach, tvar, vjemům duch,
dala své květy lásce, toulkám cíl,
anglické tělo anglický dýchalo vzduch,
čerpalo z řek, žehnání slunných chvil.*

*Zvaž, toto srdce, prosto zlobných zvěstí,
tep věčné mysli jen, však víc než dost,
vrací, kdes, myšlenky, jež k Anglii se znají;
vjemy všech smyslů; snění dnů tam štěstí;
přátelů štědrý smích; a laskavost,
klid v srdcích pod nebem, v anglickém ráji.⁹*

Anglický ráj? Možná. Steží však jde o nebe novozákonní křesťanské tradice. Podobné názory nacházíme u různých spisovatelů, třeba u George Eliota, který psal o „nesmrtelných mrtvých, kteří ožívají v myslích těch, kteří se díky nim stali lepšími“.¹⁰

Pohřeb neznámého vojína v listopadu 1920 byl nejzřetelnějším předznamenáním projevů zármutku, doprovázejících pohřeb princezny Diany. Tehdy miliony lidí, kteří ztratili své příbuzné (z nichž byli mnozí rozstříleni na kousky nebo nebyli nikdy nalezeni), truchlily společně, jako kdyby onen neznámý voják byl jejich vlastní syn či manžel. Smrt tehdy zasáhla tolik lidí současně (což se za méně než jednu generaci opakovalo během druhé světové války), že se s tím společnost nedokázala vyrovnat. Tato skutečnost dle mého názoru formovala postoj současných Britů k realitě smrti. Já sám jsem vyrůstal v kultuře, v níž se o smrti téměř nemluvílo; v padesátých letech byly děti od smrti zcela izolovány. Když jsem se poprvé ocitl na pohřbu, bylo mi už téměř dvacet let. Možná šlo o reakci na

melodramatické praktiky, spjaté s umíráním a pohřby. Možná to byla strategie, kterou se dospělí chránili před obrovským, ale potlačeným zármutkem, který by nevinné dětské reakce mohly vynést na povrch.

V padesátých letech 20. století se tedy o smrti a o posmrtném životě nesmělo mluvit. Dnes je tomu ovšem jinak. Filmy, hry i romány zkoumají smrt z nejrůznějších úhlů. Filmy jako *Čtyři svatby a jeden pohřeb* a *The Twilight Zone* (Zóna soumraku) jsou projevy tohoto zájmu, ne-li přímo fascinace, s níž nová generace přistupuje k otázce, kterou si lidé dříve nekladli a na niž neznali uspokojivou odpověď. Temnější extrém trhu se přímo roční ve smrti – jednak ve filmu předváděným násilím, jednak tím, že právě smrt poskytuje hlavní vzrušení. Nihilismus, který vyplynul ze sekularismu, zanechal mnohé bez jakéhokoli důvodu k žití, a smrt opět prostoupila kulturní atmosféru. Nejskvělejší hra, která se v Londýně hrála v době, kdy jsem tam žil, se jmenovala *Wit* (Důvtip). Napsala ji učitelka z města Atlanta v Georgii, Margaret Edsonová – a získala za ni Pulitzerovu cenu.¹¹ Hrdinka dramatu Vivian Bearingová je proslulou odbornicí na *Zbožné sonety* Johna Donnea. Celá hra se odehrává v nemocnici, kde tato žena umírá na rakovinu a mimo jiné se zamýšlí nad Donneovým slavným sonetem *Death be not proud* (Smrti, nezpychni), k němuž se zakrátko vrátím. V New Yorku slavila tato hra větší úspěch než v Londýně; Británie je zatím – v porovnání s našimi americkými příbuznými – zřejmě méně připravena zabývat se předčasnou smrtí. Nicméně tyto otázky jsou stále všude kolem nás. V době, kdy jsem si připravoval přednášky, z nichž vychází tato kniha, se proslavil fejetonista John Diamond svými články, v nichž stoicky a lakonicky líčil své umírání na rakovinu hrtanu. Byl to přesvědčený ateista, odmítající jakoukoli útěchu a nabídky jakékoli spásy a posmrtného života. Dnes je již po smrti. Jeho články četl kdekdo. Rozvinula se kolem nich rozsáhlá diskuse, která je dokladem toho, jak se v našem světě obnovil zájem o vše, co souvisí se smrtí a s tím, co nás čeká (případně nečeká) po ní.

Co to pro nás znamená? Ruth Gledhillová, redaktorka *The Times*, která má v tomto deníku na starosti náboženskou rubriku, nedávno v jednom svém článku upozornila, že se rozevírá propast mezi

tradičními církvemi a „magií“ různých filosofických směrů, kultů a pověr New Age. Jeden z čtenářů ve své reakci uvedl, že z vnějšího pohledu se tradiční církve rovněž oddávají „magii“. Psal: „Z pohledu nekřesťanů věří členové anglikánské církve v ožvlou mrtvolu.“ Pokud toto není magie, dodává, pak už neví, co magie je.

Tak jak to je? Je to magie, nebo ne? Čemu vlastně lidé věří, mluví-li o Velikonocích? A jak to souvisí s tradičním učením církve o našem budoucím osudu, které vyznává: „Věřím v těla z mrtvých vzkříšení“? Co těmito slovy mysleli první křesťané a co tato slova znamenají dnes? V co doufáme po smrti? A jak by na tuto otázku odpověděli náhodně dotázaní obyvatelé našich měst a obcí? Jistě, dobrá teologie není záležitostí hlasování – co tedy říká o tomto tématu Bible? Co o tom učil Ježíš a apoštolové?

Čemu všemu lidé věří

V současnosti převažují podle mého názoru tři přístupy, z nichž ovšem žádný není v souladu s pravověrným křesťanstvím. Občas ještě lze narazit na pokusy nově vyjádřit tradičnější pohled – mám na mysli například poněkud temný, ale velmi působivý román Williama Goldinga *Ztroskotání Christophera Martina*.¹² Obecně ale převládá mínění, že tradiční představy, ať už o soudu a pekle, anebo o vzkříšení, jsou pro moderního člověka nepřijatelné.¹³

První současný přístup k otázce posmrtného života počítá s naprostým zánikem, čili anihilací. Ta je alespoň čistá a spořádaná, byť je jakožto vyústění lidského osudu značně neuspokojivá. Tento pocit je zřejmě v pozadí hněvivého protestu proti smrti v básni Dylana Thomase, kterou složil, když mu umíral otec:

*Nevstupuj pokojně do té dobré noci
vzpouzej se, vzpouzej, když světlo umírá.*¹⁴

Málokdo však unese totální popření jakéhokoli budoucího života. Když se podíváte v průměrném knihkupectví do sekce označené „náboženství“, zjistíte, že dnes stále více lidí věří v nějakou formu

reinkarnace. Toto přesvědčení není omezeno jen na praktikující hinduisty nebo polokonvertity typu Glenna Hoddlea. Will Self napsal drsný, leč fascinující román *How the Dead Live* (Jak žijí mrtví). Hlavní postava tohoto románu, nevrlá Londýňanka, která nedávno zesnula, přebývá v přízračné parodii na Londýn. Zjišťuje, že byla odsouzena k opakovaným reinkarnacím, dokud nepochopí to, čemu její zásvětný vůdce říká „háčky a očka milosti“, které jí mají umožnit únik z nekonečného koloběhu:

Holka, máš pořád ještě šanci seskočit z toho kolotoče... Pořád máš ještě možnost chytit se za háčky a očka milosti. Pokud tedy budeš chtít. Pokud se dokážeš – třeba i jen na pár okamžiků – soustředit jen na to.¹⁵

Ta žena to ovšem nedokáže. A tak se narodí znovu – jako nešťastné dítě, jehož život bude krátký a krutý. Zdá se, že Will Self představuje jakousi formu hinduismu, v němž je klíčem k uniknutí z věčného koloběhu smrti a zrození mentální výkon krátkého soustředění, jež má nahradit roztěkanost mysli a duše. Jinou podobu téhož zastávají mnozí, pro které se, soudě z dostupné literatury, stala reinkarnace způsobem, jak pokračovat v psychoanalýze jinými prostředky: odhalujete různé aspekty své osobnosti, dané tím, kým jste byli nebo co jste zakusili v minulém životě. Tento přístup pak ústí do širší kultury New Age, v níž se útržky ezoterických věr snoubí se sny o sebe-spáse a sebenaplnění.

Na okraji různých představ New Age pak nacházíme podobné názory, na něž jsme narazili již u Shelleyho: jde o jakési nenáročné lidové přírodní náboženství s prvky buddhismu. Umírající je vtažen do širého světa, do větru či stromů. Pěkně to vyjadřuje anonymní báseň, nalezená u vojáka, odveleného do Severního Irska. Pro případ, že by zemřel, adresuje lidem tuto výzvu:

*Nestůjte u mého hrobu a neplačte,
já v něm nejsem. Já nespím.
Jsem v tisíci větrů, které vanou,*

*jsem v záblescích vloček, které tajou.
 Jsem slunečním světlem na zlátnoucích polích,
 jsem v podzimním deštičku...
 Nestůjte v nářku u mého hrobu,
 já v něm nejsem. Já neumírám.¹⁶*

Po Dianině smrti se v Londýně objevil vzkaz jakoby zanechaný samotnou princeznou: „Já jsem vás neopustila. Jsem stále s vámi. Jsem ve slunci i větru. Jsem i v dešti. Nezemřela jsem – jsem s vámi se všemi.“¹⁷ Na mnoha pohřbech, vzpomínkových slavnostech, a dokonce i náhrobních nápisech se nyní můžeme setkat s podobnými názory. Mnozí rádobykřesťané se snaží přesvědčit sami sebe i druhé, že tradiční učení církve o nesmrtelnosti duše a vzkříšení z mrtvých znamená vlastně pokračování života ve výše uvedeném smyslu. Jiní ovšem dávají přednost úspěšnému autorovi knížek pro děti Philipu Pullmanovi, který vyjadřuje podobné pohledy, nicméně nenechává nikoho na pochybách, že tím vlastně napadá a dekonstruuje tradiční křesťanské pojetí a nabízí něco zcela jiného.¹⁸

Překvapivý a velice ostrý obraz nečekaně nacházíme v knize *Fotbalová horečka* od Nicka Hornbyho. Jde o vášnivě a vtipně vylíčení autorovy milostné zápletky s fotbalem, konkrétně s klubem Arsenal United. Autor narazí na ulici na mrtvého fanouška a pustí se do úvah o smrti a o fotbale. Není to vlastně hrozné, zemřít uprostřed sezóny a nedovědět se, jak dopadne? Tak to ale chodí:

Možná umřeme v předvečer utkání našeho klubu ve Wembley nebo den po prvním utkání v kvalifikaci na Euro nebo během baráže o postup. Každopádně podle toho, co se říká o posmrtném životě, nebudeme mít šanci zjistit, jak to vlastně dopadlo. Obrazně řečeno, to hlavní na smrti je, že přijde dřív, než se budou rozdávat medaile.¹⁹

S tím je ovšem těžké se smířit. Proto Hornby rozvíjí úvahy, zda by přece jen nebylo možné, aby fotbal (jak jinak, že) hrál i po smrti klíčovou roli. Takovou možnost nabízí kremace:

Pochopitelně patřím k těm, kdo by byli šťastni, kdyby byl jejich popel rozptýlen na stadionu v Highbury (jistě, chápu, že jsou zde určitá omezení: na klub by se obracelo příliš mnoho vdov a je docela možné, že trávníku by tolik popela nesevědělo). ... Přesto bych byl raději rozptýlen u východní tribuny než vysypán do Atlantiku nebo zanechán na nějaké hoře.

Snad by to mohlo vést k nějaké jiné formě „přežití“, sní Hornby:

Je krásná představa, že bych v nějaké podobě mohl zůstat na stadionu a jednu neděli sledovat naše áčko a další neděli naše béčko. Rád bych sledoval, že i mí synové a vnuci fandí Arsenalu a já mohu fandit s nimi. Nebyl by to špatný způsob, jak trávit věčnost... Chci se vznášet nad Highbury jako duch a sledovat po zbytek času, jak trénuje naše záloha.²⁰

Můžeme zde pozorovat onen dokonalý zmatek, který v současnosti panuje v otázce života a smrti. Zde se projevuje maniakální posedlostí (tak to označuje sám Hornby) jedinou oblastí života.

Tentýž zmatek se projevuje v dnešních pohřebních obřadech. Zvyk vkládat do rakví různé předměty, které mají zesnulé utěšit, případně jim pomoci v následujícím životě, byl donedávna označován studenty kulturologie za pozoruhodnou praktiku, kterou moderní Západ dávno opustil. Tento zvyk se ale vrací – do rakví se vkládají fotografie, šperky, plyšové hračky a podobné předměty.²¹ Nigel Barley se od obřadníků z krematoria dověděl, že vdovy dávají do rakve sušenky podporující trávení, náhradní brýle či zubní protézy. Jedna vdova vložila do rakve lepidlo ve spreji, které zesnulý používal, aby mu dobře držela paruka. Tento sprej pak při kremaci explodoval a poškodil dvířka od pece.²² Jaké představy jsou příčinou podobného jednání? A jsou za ním vůbec nějaké?

Konečně je zde ještě lidová víra v duchy a v možnost spiritistického kontaktu s mrtvými. Tato víra přestála nápor sekularismu, trvajícím celé století. Když jsem myšlenky obsažené v této knize přednášel ve Westminsterském opatství, leták, zvoucí na první přednášku, rovněž

oznamoval, že někdy v téže době by se mohl v opatství zjevit duch, jenž se v něm objevuje každoročně již od 17. století. Podobně na obou stranách Atlantiku narážíme na celou řadu takových oblíbených fenoménů, jako je přetrvávající kult Elvise Presleyho. Pro tyto jevy by bylo zapotřebí nových kategorií, pokud bychom je chtěli blíže popsat.

Předpokládám, že mluvím o světě, který mí čtenáři dobře znají. Nejde mi o to, abych ho vyčerpávajícím způsobem popsal. Chci pouze upozornit na určité jevy a na překvapivou skutečnost, že tento svět je velmi vzdálen tomu, co lze nazvat ortodoxní křesťanskou vírou. Ostatně jsem přesvědčen, že *většina lidí ani netuší, co to ortodoxní křesťanská víra je*. Obecně se předpokládá, že křesťané věří v posmrtný život (tedy opačně než ti, kdo jakékoli pokračování života popírají), a že tedy všechny představy o posmrtném životě jsou víceméně totožné s křesťanstvím. Řadu moderních příslušníků západní civilizace nikdy nenapadlo, že obecná myšlenka „života po smrti“ může zahrnovat celou řadu variant, v nichž se odrážejí velmi odlišné představy o Bohu i o světě, a z nichž lze vyvodit velmi odlišné závěry o tom, jak máme žít v přítomnosti. Lidé téměř vůbec netuší, co znamená pojem „vzkříšení“ a proč křesťané tvrdí, že v ně věří.

Zvlášt zneklidňující ovšem je, že na tuto obecně rozšířenou neznalost narážíme i v církvi. To bude tématem druhé kapitoly.

PŘEKVAPIVÁ NADEJE

N. T. Wright

Z anglického originálu

Surprised by Hope

vydaného nakladatelstvím SCPK

copyright © Nicholas Thomas Write 2007

přeložil Dan Drápal.

Jazyková spolupráce: Blahoslav Fajmon,

Veronika Barborková, Monika Součková

Odpovědný redaktor: Alexandr Flek

Grafická úprava: Jolana Petrlíková

Obálka: Marek Moškoř

Foto na obálce: Yeshi Kangrang

Sazba: Luboš Kendra

Tisk: Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Vydal: BIBLION z. s., 2018

Thákurova 3, 160 00 Praha 6

www.biblion.cz

Všechna práva vyhrazena.

ISBN 978-80-87282-34-2